

Bijlage VWO

2010

tijdvak 1

Nederlands

tevens oud programma

Nederlands

Tekstboekje

Maatwerk contra kuddegeest

- (1) Politiek is iets voor mensen met idealen. De Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, was benieuwd naar de idealen van de generatie jonge mensen die nu tussen de twintig en dertig jaar oud zijn, en liet er onderzoek naar verrichten.
- (2) De uitkomsten van dit onderzoek zijn verrassend. Het lijkt wel of de huidige twintigers zich nergens druk om maken. Ze consumeren en communiceren erop los, maar organiseren zich nauwelijks en al helemaal niet voor 'de Goede Zaak'. Ze kunnen maar moeilijk begrijpen wat hun ouders tijdens de studentenprotesten van de roerige jaren zestig bezielde en wanneer ze ergens nog een oude sticker met de tekst 'Kernenergie? Nee bedankt!' tegenkomen, hebben ze geen idee van het fanatisme dat achter deze protestkreet schuilging. Het idealisme van hun ouders hebben ze, naar het lijkt, niet meegekregen.
- (3) Dat dit idealisme hun vreemd lijkt te zijn, zou wel eens kunnen komen doordat ze zijn opgegroeid in de zorgeloze jaren '90. Die jaren vormden de kroon op een lange periode waarin de maatschappij met forse stappen vooruitging. In de tweede helft van de vorige eeuw werd de verzorgingsstaat opgebouwd, werden instituties gedemocratiseerd en nam de vrouwenemancipatie een hoge vlucht. De Verenigde Naties werden opgericht, het verschijnsel 'ontwikkelingssamenwerking' kreeg vorm en in 1989 kwam er met de val van de Berlijnse muur een definitief einde aan de Koude Oorlog. De maatschappij leek af. In de jaren '90 kreeg je de indruk dat zo ongeveer iedereen een eigen huis bezat, er was genoeg te eten en er was werk, veel
- 45 werk. Het gemakkelijk verdiende geld werd in het weekend met handen vol weer uitgegeven. Het was de tijd van de houseparty's, de drankfestijnen, van coke en pillen. Natuurlijk gebeurde er
- 50 wel eens wat in de wereld, maar aan de jongeren die in deze tijd opgroeiden ging dat grotendeels voorbij. De Golfoorlog, de moordaanslag op de Israëlische premier Rabin en het dodelijke
- 55 ongeluk van prinses Diana: het waren berichten uit een andere werkelijkheid.
- (4) Aan dit zorgeloze tijdperk kwam tegen het eind van de jaren '90 plotse-ling een eind. Investeerders in internet-bedrijven bleken uit te gaan van veel te rooskleurige verwachtingen en nogal wat kleine beleggers verloren in één klap hun kapitaal. De terroristische aanslagen op New York van 9/11
- 60 zorgden wereldwijd voor een schok-effect. In korte tijd maakten de jongeren van toen alsnog kennis met het fenomeen 'maatschappelijk vraagstuk'. Fundamentalisme, xenofobie, werkloosheid en politiek getinte moord-
- 70 aanslagen: het nieuws was opeens op de hoek van de straat te vinden en eiste van iedereen, jong of oud, een standpunt.
- 75 (5) De jonge generatie van, inmiddels, twintigers moest een inhaalslag maken. Maar dat betekende niet dat idealisme meteen haar grootste hobby werd, laat staan het soort idealisme van vorige
- 80 generaties. Deze twintigers gaan maar voor weinig de straat op en compromis-loze wereldverbeteraars zul je er zelden onder aantreffen. Hun houding lijkt ongeïnspireerd, maar misschien gaat
- 85 daar wel juist het optimisme achter schuil waarmee ze als jongeren zijn opgegroeid. Juist omdat stabiliteit en overvloed voor hen altijd zo normaal

waren, zien ze recessies en conflicten
90 als tijdelijke akkefietjes. Problemen zijn
er om op te lossen, niet om er, zoals
vorige generaties, vanuit een bepaalde
ideologie een leven lang mee bezig te
zijn.
95 **(6)** Heeft het 'klassieke' idealisme dan
helemaal afgedaan? Nee, de huidige
twintigers zetten zich wel degelijk in om
de maatschappij te verbeteren. Maar ze
doen dat zonder zich langdurig te
100 binden aan één stroming of instituut.
Neem de leegloop van de vakbonden:
alleen wie een concreet probleem met
zijn werkgever moet oplossen, wordt
nog lid. Kranten, omroepen en
105 verenigingen merken allemaal dat de
twintigers van nu zich niet meer willen
binden: ze leven van proefabonnement
naar proefabonnement. Onvoorwaarde-
lijke saamhorigheid is hun vreemd.
110 **(7)** Daarmee is het verschijnsel 'groep'
nog geen verleden tijd. In zijn boek
Kiezen voor de kudde signaleert Menno
Hurenkamp het ontstaan van nieuwe
maatschappelijke verbanden in
115 zogenaamde 'lichte gemeenschappen'.
Lichte gemeenschappen worden
gekenmerkt door vormen van sociaal
contact met een informeel en tijdelijk
karakter, die veelal ad hoc tot stand
120 komen. Ze zijn in de plaats gekomen
van organisaties, clubs en verbanden
die de deelnemers een alomvattende
leefstijl opdringen. De twintigers van nu
onderhouden met behulp van Hyves,
125 Skype, msn, e-mail en sms liever een
uitgebreid maar flexibel netwerk van
losse contacten en worden daarom ook
wel de 'netwerkgeneratie' genoemd.
(8) Zo groot en diffuus als het
130 adresbestand van de netwerk-
generatie is, zo groot en diffuus is ook
haar beeld van een 'betere wereld'. In
dat beeld is geen plaats voor uit-
gesproken politieke of ideologische
135 overtuigingen. Vorige generaties
koesterden het streven naar een betere
wereld nog als een helder, overzicht-

lijk en alles overkoepelend ideaal. Je
kon best demonstreren vóór democratie
140 en vrouwenrechten, en tegelijkertijd
tégen woningnood en kernenergie, want
je streed altijd voor 'de goede zaak'.
Maar de huidige generatie twintigers
kan niets met dit containerbegrip. Zij
145 lost de problemen liever één voor één
op. Dat is heel begrijpelijk, want de
laatste jaren is duidelijk geworden dat
sommige idealen – zoals complete
vrijheid van meningsuiting en een
150 vreedzame multiculturele samenleving
– moeilijk verenigbaar zijn. Voor de
twintigers is idealisme geen totaal-
pakket maar iets persoonlijks. Het is
maatwerk.
155 **(9)** De netwerkgeneratie brengt geen
grote groepen meer op de been met
een beroep op loyaliteit aan de kudde.
Daar is meer voor nodig. Ze verwacht
er iets voor terug: een handige werk-
160 ervaring, een nieuw netwerk of een
goed feest. Ze gaat naar een hip feest
Dance4life (Start dancing, Stop aids),
vraagt op 3FM plaatjes aan tegen land-
mijnen en organiseert – zonder enige
165 ironie – een Diner tegen Honger. Vaak
leveren dit soort activiteiten meer geld
op dan de inzamelacties van officiële
instanties en stichtingen.
(10) Typerend voor deze groep
170 jongeren is het 'consumerend weldoen'.
Als ze een bijdrage kunnen leveren aan
de verbetering van de wereld door Max
Havelaarkoffie te drinken, zullen ze dat
niet laten, maar zij eisen dan wel,
175 terecht, dat die koffie te drinken is. Ook
willen ze best milieuvriendelijke kleding
kopen, maar daarmee moeten ze er
dan wel goed uitzien. Natuurlijk juichen
ze toe dat de firma Ben&Jerry's nauw
180 samenwerkt met organisaties die be-
gaan zijn met het welzijn van natuur,
dier en mens, maar het belangrijkste is
toch dat ijs van dit merk zo lekker is.
(11) Publicist Evert Nieuwenhuis toonde
185 zich erg enthousiast over dit ver-
schijnsel, dat hij benoemde als 'Nieuw

Idealisme'. Maar niet iedereen heeft zo'n positieve kijk op de manier waarop de huidige twintigers zich inzetten voor het goede doel. Idealisten van de oude stempel wijzen erop dat idealisme méér moet zijn dan een onvergetelijke ervaring die past in de reeks bungeejumpen en backpacken door Australië en wel wat meer moet inhouden dan het eten van een verantwoord ijsje. Idealisme, zo stellen ze, vraagt om persoonlijke offers. Daar zit misschien wat in.

(12) Deze kritiek wordt vooral in de hand gewerkt door het feit dat de idealen van de twintigers van nu lang niet zo duidelijk herkenbaar zijn als die van een vorige generatie. Ze worden aan het zicht onttrokken door individualisme en pragmatisme. Maar is dat erg? Het is toch onzin dat individualisme en pragmatisme per definitie haaks zouden staan op het streven om de wereld te verbeteren? Idealisme kan het heel goed stellen zonder de hanenkam of geitenwollen sokken van de toenmalige wereldverbeteraars.

(13) Een voorbeeld van een thema dat, losgeweekt uit een kluwen hooggestemde idealen, ook de twintigers van nu volop aanspreekt, is het energievraagstuk. Van oudsher was het de milieulobby die het thema 'energie' claimde en inbedde in haar bekende

verhaal over de waarde van de natuur en de zorg voor onze planeet. Maar juist doordat het om een georganiseerde beweging ging, bleef het onderwerp buiten het blikveld van degenen die geen zin hebben zich bij wat voor beweging dan ook aan te sluiten. Klimaatverandering is voor de twintigers niet langer een puur 'groen' thema. Wie niet geïnteresseerd is in het beschermen van diersoorten en natuurgebieden, mag zich tóch zorgen maken over het klimaat. Iedereen die geen zonnepanelen op zijn dak heeft, mag tóch meedenken over milieuvriendelijke energie. Wie energiebesparing bepleit, hoeft dat niet uitsluitend te doen omdat hij de natuur wil sparen, maar kan ook puur eigenbelang voor ogen hebben.

(14) De huidige generatie twintigers staat op een andere manier in de maatschappij dan vorige generaties. Feit is dat er geen massa's krakers, provo's en studenten meer zijn die als één man de barricades opgaan. Maar daarmee zijn de idealen nog niet verdwenen. Zoals sinds de Ipod ieder voor zich bepaalt welke nummers 'Alle Dertien Goed' zijn, zo heeft ieder nu zijn eigen beeld van de goede zaak. Misschien weten de twintigers van nu wel beter hoe de samenleving kan worden verbeterd dan die idealistische kuddedieren van vroeger.

*naar: Gustaaf Haan
uit: de Volkskrant, 24 februari 2007*

Gustaaf Haan is neerlandicus. Hij is lid van de WBS Werkplaats. Deze werkplaats is bedoeld om nieuwe ideeën voor sociaaldemocratische en progressieve politiek te ontwikkelen.

De liefde tot zijn land is ieder aangeboren ...

(1) Toen ik een jaar of acht was, legde ik een lijstje aan van 'Nederlandse kampioenen'. Ik herinner me de tevredenheid waarmee ik naar het lijstje keek, met een gevoel van 'wij mogen dan een klein land zijn, onbeduidend zijn wij niet'. Dat ik door chauvinistische sentimenten werd bevangen, is opmerkelijk, want gedurende het grootste deel van mijn jeugd bevond ik me helemaal niet in Nederland, maar in allerlei andere landen, waar mijn vader als geoloog te werk was gesteld. Later woonde ik als volwassene met een eigen gezin ook nog eens vijf jaar tot mijn genoegen in Amerika. Met zo'n internationale achtergrond lijkt een identiteit als wereldburger, als kosmopoliet, voor de hand te liggen. Toch heb ik me altijd van kinds af aan door en door een Nederlander gevoeld. Ik heb er vreemd genoeg nooit aan getwijfeld welk land het mijne was.

(2) Hoe komt dat eigenlijk? Want in zekere zin is al die nationale trouw op z'n minst bijzonder opmerkelijk te noemen. Vooral in tijden van internationalisering en mondialisering ligt het voor de hand dat burgers zich juist internationaal gaan organiseren en zich met grotere verbanden gaan identificeren, met grotere verbanden dan die van het eigen land en met de daarbij behorende cultuur. Waarom voelen we ons niet allemaal wereldburgers? Met andere woorden: waarom hechten we nog steeds zoveel waarde aan onze nationale identiteit? Is een zekere nationale trots eigenlijk wel aanvaardbaar?

(3) Behoefte aan saamhorigheid is iets wat we kennen uit onze kindertijd. Sterker nog. Een zekere mate van chauvinisme is voor kinderen de

normaalste zaak van de wereld. Trots zijn op je eigen familie, clan, buurt, dorp, stad, land is een van de middelen om je gunstig te onderscheiden van anderen die daar toevallig geen deel van uitmaken. Verbondenheid met de eigen kleine kring hoort bij de natuurlijke orde. Als ouders hun eigen kinderen niet belangrijker vonden dan andermans nageslacht, dan zouden die kinderen weinig kans hebben tot volwassenheid te komen. Verbondenheid komt neer op bevoordeling. Liefde krijgen is een voorkeursbehandeling ondergaan. Van het huiselijk gezin met zijn vanzelfsprekende onderlinge loyaliteiten, scherp afgebakend van andere kerngezinnen, is het een kleine stap naar een groter systeem van onderlinge solidariteit: een school, een dorp, een streek, een natie.

(4) In dit verband is het opvallend dat het gezin en de nationale staat in grote lijnen werken volgens hetzelfde principe: er is fysieke nabijheid, men geeft elkaar een voorkeursbehandeling ten opzichte van mensen die er niet bij horen en men vormt een front tegen externe bedreigingen. Dat is de waarde, het gevoel en de betekenis tot een gezin te behoren. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor het bezit van een nationale identiteit: bij een land te behoren, de taal te spreken en de cultuur te kennen. Het creëert de mogelijkheid je op nationaal niveau ergens thuis te voelen. In beide gevallen gaat het om een natuurlijke behoefte. Uiteraard is de dichtbijheid en verwantschap tussen landgenoten minder krachtig dan tussen gezinsleden, maar ook tussen landgenoten bestaat zoiets onmiskenbaar, zie alleen al de manier waarop mensen hun landgenoten bejubelen

tijdens internationale sportwedstrijden en naar wie de sportieve voorkeur uitgaat, als men bijvoorbeeld naar de Olympische Spelen kijkt. Op zo'n moment gaat het niet alleen om liefde voor het eigen vaderland, maar ook om gevoelens van trots, om beter, sterker en succesvoller te willen zijn dan de ander. Schuilt daar niet een groot gevaar in?

(5) Vaak schiet de trots door en roept gekoketteer met identiteit alleen maar irritaties op. Iemand is Nederlander of Iraniër, homo, vrouw, boer, zwart, blank, hetero of vegetariër – wat is dat voor kinderachtige reden om trots op te zijn? Schermen met het begrip 'trots' vestigt er de aandacht op dat de club, het land of het volk waartoe jij behoort zich voordelig onderscheidt van mensen die er niet bij horen. Zo'n distinctiedrift heeft iets onuitstaanbaar zelfgenoegzaams.

(6) Hoe dan ook: liefde en trots liggen doorgaans in elkaars verlengde. Toch wordt het één veelal als onschuldig en als nastrevenswaardig gezien, terwijl het andere in beginsel als gevaarlijk en als afkeurenswaardig wordt beschouwd. Trots houdt immers een vergelijking met anderen in. Wie trots is op zijn land, op zijn volk en cultuur vindt zijn eigen land en volk beter dan andere landen. Dit soort gevoelens van superioriteit hebben in de vorm van nazisme, racisme en andere vormen van militant ethnocentrisme in het verleden tot gruwelijk onrecht en tot gigantische slachtpartijen geleid.

(7) Sinds de Tweede Wereldoorlog staat de Westerse ideologie gelukkig in het teken van de universele mensenrechten, waardoor het incorrect is om je nog langer voor te laten staan op een willekeurig aspect als geslacht, ras of geloofsovertuiging. Een veel sterkere dempende factor voor nationale trots is het individualisme, dat zich de laatste decennia in de Westerse wereld sterk

ontwikkeld heeft. In de individualistische wereldbeschouwing, waarin de mens verantwoordelijk is voor zijn eigen daden en zijn eigen keuzen maakt, komt niets meer in aanmerking voor zoiets als trots, behalve de eigen prestaties.

(8) Het individualisme gaat voorbij aan heroïsche of anderszins gedenkwaardige figuren uit het verleden, vindt alles wat met genealogie en afkomst te maken heeft onzin en distantieert zich ten slotte ook van trots op prestaties van contemporaine aard. Waarom zou iemand trots zijn op het Nederlands elftal als hij zelf niet heeft mee gevoetbald? Voor de individualist zou het daarom wel handig zijn als trots niet zou figureren in het complex van gevoelens die met identiteit te maken hebben. Want voor de autonome individualist is het eigenlijk niet van belang tot welke nationaliteit hij behoort. Hij houdt zich sowieso het liefst verre van nationale trots, zeker als deze voortkomt uit gevoelens die naar nationalisme reiken.

(9) Ondanks het gevaar van misplaatste superioriteit kan een zekere trots op de eigen nationale identiteit nooit geheel worden uitgebannen. En waarom zou dat ook moeten? Een identiteit is een ander woord voor het lidmaatschap van een groep en dat impliceert uiteraard, dat het wel en wee van je groeps-genoten je ter harte gaat. Dat ze je niet totaal onverschillig laten.

(10) Zelf ben ik bijvoorbeeld best trots op de unieke typisch Nederlandse Sinterklaastraditie, die volgens mij de Kerstman met straatlengten verslaat. Sinterklaas met zijn surprises en spotdichten is geestiger en inventiever dan die materialist met zijn rendieren.

(11) Het gevoel van een nationale identiteit, van verbondenheid met een land, vloeit, zoals gezegd, voort uit de even noodzakelijke als natuurlijke behoefte érgens bij te horen. Dat

bepaalt ook, dat het zogenaamde wereldburgerschap of kosmopolitisme niet als een reëel alternatief voor het hebben van een nationale identiteit beschouwd kan worden. Waarmee kan de kosmopoliet zich identificeren? Met heel de wereld? Hij voelt zich geen landbewoner maar een wereldbewoner. Maar dat is een buitengewoon ingewikkelde optie en voor mij in ieder geval een onmogelijkheid. Want de wereld als geheel is te groot en te veelvormig om je mee te identificeren, laat staan om er solidair mee te zijn. De wereldburger zonder wortels, zonder dwarsverbindingen, met een landonafhankelijke identiteit, bestaat niet, want een mens heeft steun nodig van gelijkgezinden en die vind je alleen als je je committeert, oftewel als je een identiteit kiest, dan wel aanvaardt.

(12) De nationaliteit is de grootste entiteit waar een mens nog identiteit aan kan ontlenuen. Vergroot je de schaal nog verder, dan kom je in EU-regioenen terecht, een gemeenschap die de inwonenden niets zegt en waarover zij onverschillig hun schouders ophalen. Of je komt terecht in een nog grotere en nog meer diffuse sector als de Westerse wereld tegenover ... ? Het Oosten? De derde wereld? Te vaag allemaal.

*naar: Beatrijs Ritsema
uit: HP/DeTijd, 16 november 2007*

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

Het College voor Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.

(13) Een nationale identiteit wil ook zeggen: die hoort er wel bij en die niet. Dat is een wezenlijk element maar mag niet een al te dwingend karakter krijgen. Bij al te dwingende kaders worden individuen uit naam van de nationale identiteit monddood gemaakt, buitengesloten of onderdrukt. Niettemin, mensen die een identiteit delen, delen een belang. Dus zijn ze geneigd tot onderlinge loyaliteit en zullen ze voor elkaar opkomen. Dat geldt voor families, dorpen, buurten, sportverenigingen, vakbonden, beroepsverenigingen, maar ook voor landen.

(14) Een nationaliteit is overzichtelijk, handzaam en betekenisvol. Het ene land is echt anders dan het andere; dat merk je al als je de grens naar België overschrijdt. Veel dingen zijn elders leuker en beter dan in Nederland – ik zal het niet ontkennen. Maar het voordeel van Nederland voor mij is wel dat men er Nederlands spreekt (handig, want dat is toevallig ook mijn eerste taal) en dat alles bekend, vertrouwd en voorspelbaar is. Mensen houden van het bekende en zijn trots op waar ze van houden. Dat is een krachtig en natuurlijk psychologisch mechanisme, waar niks mis mee is.